

Fokusområde 2026-2029

Tillståndsprövade vattenkraftverk och dammar

Motivering

Tillståndsgivna vattenkraftverk och dammar omfattas av förordning om verksamhetsutövarers egenkontroll, men tillsynen behöver förbättras inom området. Syftet med att tillsynsmyndigheten följer upp egenkontrollen är att kontrollera att de regler som styr verksamheten efterlevs och att verksamhetsutövaren genom förebyggande arbete minskar risken för onödig påverkan på miljön.

Egenkontrollens omfattning och utformning behöver anpassas till typen av verksamhet, storleken på verksamheten och till hur omgivningen ser ut. Den tillståndsgivna verksamhetens kontrollprogram ska spegla de villkor som lämnats för tillståndet. Det är tillsynsmyndigheten som avgör om den egenkontroll som bedrivs är lämpligt utformad och tillräcklig. Det är viktigt att tillsynsmyndigheten ges möjlighet att följa upp att kontrollprogrammet är väl anpassat till verkliga förhållanden och är utformat på ett sådant sätt att tillståndets villkor går att följa upp. Fysiska platsbesök kan behövas för att egenkontrollprogrammets ändamålsenlighet ska kunna bedömas.

Fokusområdet bidrar till

- ökad kunskap hos tillsynsmyndigheterna om kontrollprogrammets anpassning till risken för påverkan på miljön
- ökad kunskap hos tillsynsmyndigheterna om verksamhetsutövarnas regelefterlevnad
- bättre underlag för kommande prövningar inom ramen för den nationella planen för omprövning av vattenkraft (NAP)
- förbättrade förhållanden i vattenmiljön och större följsamhet till beslutade miljö kvalitetsnormer
- uppfyllelse av miljömålet Levande sjöar och vattendrag samt länsstyrelsernas åtgärd 2 i Vattenmyndigheternas åtgärdsprogram 2022-2027.

Mål för tillsynen

- Hög regelefterlevnad hos verksamhetsutövarna.
- Förbättrade förhållanden i vattenmiljön.
- Större följsamhet till beslutade miljö kvalitetsnormer.

Tillsynsvägledande aktiviteter

- HaV anordnar webinarier på temat ”Tillsyn av tillståndsprövade vattenkraftverk och dammar” (2026-2028).
- HaV tar fram FAQer på temat ” Tillsyn av tillståndsprövade vattenkraftverk och dammar” på HaVs webbplats (2026-27).

Tillsynsmyndigheternas aktiviteter

- Tillsynsmyndigheterna väljer ut vilka tillståndsgivna vattenkraftverk och dammar som är prioriterade för tillsyn (2026).
- Tillsynsmyndigheterna utför tillsyn på prioriterade tillståndsgivna vattenkraftverk och dammar (2026-2029).

Uppföljande tillsyn av rensningsärenden

Motivering

Av 11 kap 9a § miljöbalken framgår att för vissa typer av vattenverksamhet kan det krävas en anmälan till tillsynsmyndigheten. Vilka åtgärder som är anmälningspliktiga finns listade i 19 § förordning (1998:1388) om vattenverksamhet.

Av 11 kap 15 § miljöbalken framgår att det inte behövs tillstånd för rensning men att det behövs en anmälan om fisket kan skadas:

- Tillstånd behövs inte för att utföra rensningar för att bibehålla vattnets djup eller läge eller för att omedelbart återställa ett vattendrag som har vikit från sitt förra läge eller som på något annat sätt har förändrat sitt lopp.
- Om arbetena berör en fastighet som tillhör någon annan, skall fastighetsägaren alltid underrättas innan arbetena påbörjas.
- Om fisket kan skadas, ska anmälan om de planerade arbetena göras till länsstyrelsen innan arbetena påbörjas.

Vanliga typer av anmälningsärenden handlar om rensning av diken eller vattendrag som används för markavvattning. Vid tillsyn och uppföljning av meddelade beslut är det vanligt förekommande att verksamhetsutövaren inte har följt beslutet. Det får konsekvenser som kan handla om att rensningen, trots att åtgärden anmälts till tillsynsmyndigheten, skadat en känslig vattenmiljö och fisket, ibland även i nationellt värdefulla vattendrag. Ökad tillsyn kan ge bättre regelefterlevnad hos verksamhetsutövarna och därmed större miljönytta per satsad tillsynstimme hos myndigheten.

Fokusområdet bidrar till

- förbättrade förhållanden i vattenmiljön och större följsamhet till beslutade miljökvalitetsnormer
- uppfyllelse av miljömålet Levande sjöar och vattendrag samt länsstyrelsernas åtgärd 2 i Vattenmyndigheternas åtgärdsprogram 2022-2027.

Mål för tillsynen

- Hög regelefterlevnad hos verksamhetsutövarna.
- Förbättrade förhållanden i vattenmiljön.
- Större följsamhet till beslutade miljökvalitetsnormer utifrån ett avrinningsområdesperspektiv.

Tillsynsvägledande aktiviteter

- HaV anordnar webinarier på temat ”Uppföljande tillsyn av rensningsärenden” (2026-2028)

Tillsynsmyndigheternas aktiviteter

- Tillsynsmyndigheterna väljer ut vilka rensningsärenden som är prioriterade för tillsyn (2026-2028).
- Tillsynsmyndigheterna utför tillsyn och uppföljning av prioriterade rensningsärenden (2026-2029).

Vattenanläggningar som är vandringshinder

Motivering

Bristande konnektivitet, det vill säga avsaknad av fria vandringsvägar för fisk och andra vattenlevande organismer, är ett problem i många vattendrag. Den bristande konnektiviteten kan bland annat bero på olika typer av dammanläggningar eller vägtrummor.

De flesta vattenkraftverken med tillhörande dammanläggningar ska omprövas för att förses med moderna miljövillkor under den kommande 20-årsperioden (Nationell plan för omprövning av vattenkraft, NAP). Omprövningarna ska ske enligt en tidplan. Mark- och miljödomstolarna beslutar om nya villkor som bland annat kan vara upp- och/eller nedströmpassager för fisk.

Omprovningarna avser endast vattenkraftverk med tillhörande dammanläggningar som ingår i NAP. Det finns många fler dammanläggningar än de som omfattas av NAP. Genom att utföra tillsynsinsatser på andra vattenanläggningar som påverkar konnektiviteten i de vattendrag/sjöar som omfattas av en provningsgrupp i NAP, eller hela avrinningsområdet kan miljönyttan av omprovningarna enligt NAP öka genom att det ställs krav på miljöanpassningar av alla vandringshinder. Tillsynsinsatserna behöver anpassas till tidsplanen enligt NAP.

HaV bedömer att information och kunskap om olika vandringshinder redan finns hos många länsstyrelser samt att det finns andra underlagsmaterial som kan användas för att bedöma miljönyttan av att ett vandringshinder åtgärdas. Fokusområdet innebär inte metodutveckling för prioriteringar eller inventeringar, men NAP kan utgöra prioriteringsordning även på avrinningsområdesnivå.

Under 2022-2025 har vandringshinder varit ett fokusområde i den nationella strategin. Tillsynsmyndigheterna har arbetat med tillsynen, men anger att det har varit brist på tid för att genomföra tillsynen i önskvärd omfattning. Tillsynsinsatserna behöver dessutom anpassas till tidsplanen för NAP som sträcker sig över fler år än en strategiperiod .

Fokusområdet bidrar till

- förbättrade förhållanden i vattenmiljön och större följsamhet till beslutade miljö kvalitetsnormer
- ökad kunskap hos tillsynsmyndigheterna om hur verksamheterna påverkar vattenresurserna. Denna kunskap kan användas i vattenförvaltningsarbetet vid statusklassning, normsättning, och åtgärdsprogram men också som underlag för restaureringsåtgärder
- uppfyllelse av miljömålet Levande sjöar och vattendrag och länsstyrelsernas åtgärd 2 i Vattenmyndigheternas åtgärdsprogram 2022-2027.

Mål för tillsynen

- Miljönyttan med omprovningarna enligt NAP ökar genom att länsstyrelserna identifierar andra vandringshinder som är prioriterade att åtgärda inom den aktuella provningsgruppen.
- Behovet av miljöanpassningar ses över i hela avrinningsområdet i takt med omprovningarna i NAP.
- Hög regelefterlevnad hos verksamhetsutövarna.

Tillsynsvägledande aktiviteter

- HaV anordnar webinarier på temat "Tillsyn av vattenanläggningar som utgör vandringshinder" (2026-2028).
- HaV tar fram FAQer och Goda Exempel på temat "Tillsyn av vattenanläggningar som utgör vandringshinder" på HaVs webbplats (2026).

Tillsynsmyndigheternas aktiviteter

- Tillsynsmyndigheterna identifierar och prioriterar de vandringshinder inom respektive provningsgrupp som inte ingår i NAP men som är av stor betydelse för att få så stor miljönytta som möjligt med omprövningarna (2026-2029).
- Tillsynsmyndigheterna utför tillsyn på prioriterade vandringshinder (2026-2029).

Vattenuttag

Motivering

Sverige har under senare år upplevt perioder med lägre nederbörd vilket lett till låga vattennivåer i sjöar, vattendrag och grundvattenmagasin. Vattenbrist påverkar både vattenförsörjning och förutsättningar för jord- och skogsbruk, industri och turism. Vattenbrist påverkar också förutsättningarna för växter och djur i sjöar och vattendrag.

Problematiken med konkurrens om vatten och risk för vattenbrist har uppmärksammats av flera aktörer, bland annat HaV, Nationella expertrådet för klimatanpassning, regeringen, vattenmyndigheterna, SMHI, SGU och ett antal länsstyrelser. Samtliga lyfter behovet av bättre kunskap om landets vattenuttag och mer detaljerade vattenbalanser för att kunna hantera flera av utmaningarna som följer av ett förändrat klimat.

Tillsynen av vattenuttag behöver utvecklas för att förbättra uppgifterna om vattenuttag. Det har också visat sig svårt att fullgöra Sveriges skyldigheter gentemot EU vad gäller rapporteringen enligt EU:s dricksvattendirektiv då det inte finns ett fullständigt register över vattenuttag. Genomförandet av dricksvattendirektivet innebär bland annat att medlemsländerna ska ta fram en riskbaserad metod för vattensäkerhet som omfattar hela kedjan från tillrinningsområdet till fastighet.

Länsstyrelserna har i egenskap av tillsynsmyndighet laglig grund för att inventera och föra register över pågående vattenbortledningar. Erfarenheter från tillsyn av

vattenuttag sammanställdes av länsstyrelsen Gotland i en promemoria 2019. Det konstaterades bland annat att vattenuttagen är dåligt kända av länsstyrelserna, att många av de aktuella vattenuttagen är rättsligt oreglerade, många verksamhetsutövare har bristande kunskap om sin verksamhet samt att relevanta prioriteringar är viktigt för att tillsynsverksamheten ska kunna bedrivas på ett samhällsekonomiskt rationellt sätt. Tillsynen kan innebära reglering av vattenuttag genom tillståndsprövning.

Vattenuttag har mot bakgrund av ovanstående problembeskrivning varit ett fokusområde i den nationella strategin för miljöbalktillsyn under 2022-25. Ett nationellt tillsynsprojekt, Kontroll av vattenuttag, genomfördes 2023–2024.

Tillsynsmyndigheterna har genom projektet fått en ökad förmåga att prioritera vilken tillsyn som ska genomföras och att genomföra tillsyn av olika typer av vattenuttag, men det är viktigt att tillsyn av vattenuttag prioriteras även fortsättningsvis.

Miljösamverkan Sverige planerar en ny tillsynskampanj 2025-2026 vilket kan stötta genomförandet av fokusområdet.

Fokusområdet bidrar till

- ökad kunskap hos tillsynsmyndigheterna om vattenresurserna i vattenförvaltningsarbetet såsom normsättning, statusklassning och relevant åtgärdsprogram
- bättre förutsättningar för att löpande uppdatera data om vattenresurserna vilket ligger till grund för normsättning och statusklassning
- ökad kunskap hos tillsynsmyndigheterna om förekommande vattenuttag vilket ger bättre förutsättningar för att beräkna vattenbalanser och hantera eventuell prioritering av vattenuttag inom ett avrinningsområde
- uppfyllelse av miljömålet Levande sjöar och vattendrag och länsstyrelsernas åtgärd 2 i Vattenmyndigheternas åtgärdsprogram 2022-2027
- ökad beredskap vad gäller dricksvattenförsörjning.

Mål för tillsynen

- Hög regel efterlevnad hos verksamhetsutövarna.
- Minskad risk för vattenbrist.

Tillsynsvägledande aktiviteter 2026-2029

- HaV anordnar handläggarträffar på temat ” Tillsyn av vattenuttag (2026-2028).

- HaV anordnar webinarier på temat ”Tillsyn av vattenuttag” inklusive aktuella tillsynsfrågor från tillsynsmyndigheterna (2026-2028).
- HaV tar fram FAQer på temat ”Tillsyn av vattenuttag” på HaVs webbplats (2026-2029).

Tillsynsmyndigheternas aktiviteter 2026-2029

- Tillsynsmyndigheterna arbetar med utveckling och användande av tillsynsregistret (Älvan eller motsvarande register hos kommunala tillsynsmyndigheter) (2026-2029).
- Tillsynsmyndigheterna identifierar problemområden med avseende på vattentillgång och bedömer vilka vattenuttag som är i störst behov av tillsyn (2026-2027).
- Tillsynsmyndigheterna utför tillsyn på prioriterade vattenuttag (senast 2029)